

Jedan od bitnih ciljeva nastave stranog jezika jest sposobnost izražavanja na tom jeziku, tj. sposobnost razumjeti sugovornika, imati mu nešto reći, željeti mu to reći i moći mu to reći.

Da bismo osposobili učenike za tu spontanu komunikaciju, da bismo ih osposobili da razumiju i da ih se razumije, da im pomognemo da prebrode tešku fazu lingvističke kreativnosti, za to nam može poslužiti niz raznih postupaka.

Jedan od tih postupaka je sat konverzacije, koji nužno mora biti uvršten u nastavu stranog jezika od njenog prvog početka do najvišeg stupnja nastave. On nije i ne smije biti sat improvizacije, već sat koji mora biti postavljen na čvrstim metodskim principima. Konverzacija nije ono nužno zlo kojem pribjegavamo kad nam se čini da više ništa nemamo reći na kraju pojedinog sata ili kad nismo pomno pripremili određeni sat. Ona mora, naprotiv, biti integralni dio nastavnog programa, jer će se upravo na satu konverzacije razvijati i razviti najjači motiv za oralno izražavanje, želja za stvarnim usvojenjem stranog jezika, mogućnost spontanosti i potreba direktnog kontakta i komunikacije.

Prije nego što pređemo na razne tipove konverzacije na tri stupnja (niži, srednji i viši), moramo se osvrnuti na divergentna mišljenja pojedinih metodičara o vremenu kada treba uvesti konverzaciju u nastavu stranih jezika. Dok jedni (npr. P. Burney, R. Damoiseau) misle da je konverzacija sastavni dio nastave od prvih početaka učenja stranog jezika, drugi (M. Léon, P. Schertz), koji je također smatraju neophodnim dijelom nastave, svrstavaju je u program tek u drugoj godini učenja, ako se strani jezik uči, kao što je to većinom uobičajeno, tri sata tjedno, bilo u školama, bilo u raznim tečajevima, ili pak u drugoj polovini godine, ako se radi o intenzivnom tečaju, o tečaju od najmanje deset sati tjedno.

Budući da i jedni i drugi teoretičari imaju isti cilj, tj. da učenici što prije samostalno »progovore«, čini nam se da je divergentnost njihova mišljenja u različitom tumačenju pojma što je konverzacija.

Prvi smatraju konverzacijom već usvojenje dovoljnog broja jezičnih struktura i najosnovnijeg vokabulara, te sposobnost reproduciranja tih istih struktura s naučenim vokabularom u obliku dijaloga, tj. neku vrstu stano-vite montaže misaonih mehanizama u kojima brz refleks igra glavnu ulogu i u kojima gotovo nikakva mogućnost fantazije ne dolazi u obzir. Usvojeni automatizmi su baza buduće konverzacije, u kojoj će tek kasnije doći do izražaja ličnost onoga koji uči strani jezik, tj. njegova sposobnost izražavanja svog vlastitog mišljenja, sposobnost opovrgavanja tuđeg mišljenja, sposobnost opravdanja svog stava itd.

Drugi nazivaju tu prvu fazu konverzacije »pretkonverzacijom«, budući da je zadatak nastavnika da spretno barata prvim usvojenim strukturama i osnovnim vokabularom iz svakodnevnog života, mijenjajući postepeno voka-

* Pod satom konverzacije razumijevamo vremensku jedinicu od 15—60 minuta otprilike, ovisno o vrsti škole, o nastavnom programu i o dobi učenika.

bular u naučenim strukturama, ali ne puštajući učenicima mogućnost slobodne misli. Njihova sloboda, ili eventualno drukčije mišljenje od mišljenja onoga koji rukovodi konverzacijom, dovelo bi nužno do upotrebe neke nove strukture ili novog vokabulara, što na ovom stupnju učenja ne bi bilo poželjno jer bi vjerojatno došlo do zastoja u tempu rada i do želje da se upotrebe bilo strukture, bilo vokabular koji još nije naučen.

Sat konverzacije na prvom stupnju učenja stranog jezika nije sat na kojem se uči misliti, već sat na kojem se uči spretno manipulirati mislima. To uvježbavanje, često mukotrpno, ima kao cilj nastojanje da učenici steknu i usvoje refleks govora.

Priklanjajući se mišljenju jednih ili drugih, a imajući u vidu zajednički cilj, tj. usvajanje što bržeg govornog refleksa, podijelit ćemo naše razmatranje na tri faze: konverzacija na početnoj fazi učenja, ili faza pretkonverzacije, konverzacija na srednjem stupnju učenja i konverzacija na najvišem stupnju učenja, s osvrtnom na tehniku ispravljanja i na opća načela koja nas moraju rukovoditi na satu konverzacije.

Razni postupci na početnom stupnju učenja

Ostavljajući ovdje po strani rad s raznim nastavnim pomagalima, kao što su film, flanelograf, slike uz lekciju, »fleš«-kartice itd., koja nam sva mogu poslužiti i koja nam pomažu na satu konverzacije, osvrnut ćemo se na neke ostale postupke koji pridonose sposobnosti izražavanja s upotrebom usvojenog materijala, da bismo osposobili učenike da mogu u raznim prilikama i novim situacijama svjesno izreći najprije ono što su čuli, a zatim ono što žele reći, kombinirajući razne strukture i razni vokabular.

Kad je usvojeno ono što je potrebno za najosnovniji razgovor, obično u obliku dijaloga, ne smijemo zaboraviti na vrlo važan faktor u toj početnoj fazi, a to je ovisnost učenika o svome nastavniku. Psihološki faktor ima ovdje vrlo veliku ulogu, jer onaj koji sluša mora budno paziti na onoga koji govori, jer samo tako može nastati nužno povjerenje između dvojice ili više sugovornika. Osobito u početnom stadiju učenja stranog jezika treba znati »razvezati« jezike, jer ne smijemo zaboraviti da su jezične barijere gotovo uvijek vezane uz afektivne: plašljivost, skromnost, osjećaj manje vrijednosti, strah da ne postanemo smiješni itd. Treba, dakle, odmah od početka stvoriti na satu konverzacije atmosferu povjerenja i prijateljstva, slobode i vedrine.

U početnoj fazi konverzacije, nastavnik će biti organizator razgovora, koji mora biti u tančine unaprijed pripremljen. Nikakva improvizacija nije ovdje dopuštena.

Navodimo nekoliko iskušanih modela koji će potaknuti konverzaciju na početnom stupnju:

1. Odgovori na intonativna pitanja bez promjene glagolskog lica
2. Ista intonativna pitanja koja traže negativni odgovor
3. Intonativna pitanja na koja odgovor može biti i jesni i niječni
4. Pitanja s inverzijom i promjenom glagolskog lica u odgovoru
5. Pitanja s određenim strukturama koje automatski moraju izazvati kod učenika odgovor s odgovarajućom strukturom

U francuskom jeziku npr. pitanje s *Pourquoi*...? mora automatski kod učenika izazvati odgovor koji počinje s *Parce que*....

6. Stanovita shema u pitanju mora izazvati odgovarajuću shemu u odgovoru

U francuskom jeziku npr. *Qu'est-ce que* + subjekt + glagol u pitanju, subjekt + glagol + objekt u odgovoru.

7. Pitanja u raznim glagolskim vremenima, tako da u odgovoru ostaje isto vrijeme

8. Pitanja koja traže kratak eliptični odgovor, uobičajen u govornom jeziku

9. Pitanja na bazi pojedinih lekcija iz udžbenika kojim se učenici služe, nakon usvojenja stanovitog vokabulara, tzv. lična pitanja

Nemojmo zaboraviti da je neobično važno da i učenici sami postavljaju pitanja, jer će se oni vrlo često naći u situaciji da pitaju na stranom jeziku.

10. Improvizacija malih skečeva (sličnih onima iz udžbenika) u kojima je dana sloboda »glumcima«. Ta vrsta uvježbavanja konverzacije napose je pogodna za učenike mlađeg uzrasta.

11. Opisivanje slike ili slika uzetih iz raznih novina ili časopisa, ili komentiranje slika koje nastavnik sam izradi, a koje zajedno čine malu priču (uspjeh će biti veći ako je priča vedrog karaktera)

Imajmo na umu da sve te slike i crteži, film i dijapozitivi služe uglavnom kao poticaj za izazivanje razgovora, a nisu elemenat za učenje oralnog izražavanja, kao što je to slučaj sa slikama u audiovizuelnoj metodi.

12. Konverzacija u krugu

13. Razne igre i križaljke

14. Usvojen dijalog lekcije učenici će prepričavati u trećem licu. Takvo prepričavanje prisiljava ih da upotrijebe naučene strukture, mijenjajući najprije samo lice, a kasnije i glagolsko vrijeme.

Naveli smo samo neke od mogućnosti koje će potaknuti razgovor na stranom jeziku na prvom stupnju učenja.

Svi navedeni načini izazivanja spontanog izražavanja dovode sa sobom i niz grešaka koje će učenici svakako počinuti. Postavlja se pitanje: kako i na koji način ispravljati greške u početnoj fazi konverzacije? Odviše skrupulozno ispravljanje, prečesto prekidanje jezične niti obeshrabrit će učenike. Ne smijemo željeti da ispravimo sve greške, ali ne smijemo nipošto ni šutke sve prihvatiti.

Ne postoji i ne može postojati sigurni »recept« za to kada nastavnik mora intervenirati ili kad je bolje da ne ispravlja. Svaki će nastavnik sam odlučiti da li je njegova intervencija zaista potrebna, puštajući svojim učenicima slobodu izražavanja, jer će ih samo tako postepeno privikavati da prebrode tešku fazu jezične barijere. Intervenirajmo kad je to apsolutno nužno, ponavljajući diskretno u formi pitanja ono što je učenik krivo rekao, zahtijevajući da ponovi onako kako je to od nas čuo. Nastavnik će također, kad god je to moguće, prepustiti drugim učenicima da ispravljaju svoje drugove. Ako, međutim, opazimo da se kod raznih učenika često ponavljaju iste greške (greške u izgovoru, morfološke, sintaktičke), moramo biti svjesni da stanovite strukture ili osnoviti oblici nisu dovoljno usvojeni. Jedini pravilan pedagoški postupak u takvim slučajevima bit će da se vratimo na te jezične mehanizme pomoću strukturalne tehnike i da ih ispravljamo uvijek u cijeloj frazi, a nikad izolirano.

Jedna od iskušanih metoda ispravljanja je snimanje cijelog sata konverzacije na vrpce. Na kraju sata, ili na slijedećem satu, nastavnik će, slušajući s učenicima konverzaciju s vrpce, upozoriti sam na pojedine greške, ili će dopustiti učenicima da isprave ono što je pogrešno. Takva snimka na vrpce

poslužiti će također vrlo dobro da se nakon određenog vremena vidi napredak u znanju učenika.

Razni postupci na srednjem stupnju učenja

Ako je posve lako odrediti razliku između početnog stupnja konverzacije i onog najvišeg, vrlo je teško i gotovo nemoguće odrediti granicu gdje prestaje početni stupanj, a počinje srednji, ili gdje završava srednji, a počinje najviši. Neke od navedenih tehnika pri početnom stupnju mogu se upotrijebiti na sva tri stupnja učenja. Pojedine slike ili filmovi, na primjer, služe na prvom stupnju za opis, dakle za uvježbavanje vokabulara u najosnovnijim strukturama, zatim za opis najjednostavnijih radnji, pronalazeći dijalog između pojedinih lica, a na trećem stupnju kao baza za ozbiljnu konverzaciju, raspravljajući o nekom konkretnom problemu. Ako se na slici ili na ekranu nalaze dva ili više lica, dat ćemo učenicima potpunu slobodu improvizacije dijaloga. Uvodeći postepeno sve one sitne riječi i razne fraze koje daju afektivnost govoru, učinit ćemo dijalog odrazom stvarnog života.

Dok konverzacija na početnom stupnju počiva posve na nastavniku i njegova je uloga bitna u toj fazi rada, na srednjem stupnju nastave konverzacija će se sve više oslanjati na nešto, a ne na nekoga. Nemojmo zaboraviti da je velika kočnica na satu konverzacije često sam nastavnik. On previše govori i prečesto želi sudjelovati u razgovoru.

Da bi konverzacija »krenula«, navodimo nekoliko iskušanih prijedloga.

1. Postaviti što više direktnih ili indirektnih pitanja na rečenicu koju je nastavnik predložio.

Nastavnik: Rado bih često putovao.

Učenici: U koju zemlju? Zašto upravo u tu zemlju? Kojim prometnim sredstvom? Zašto avionom, vlakom itd.? Zašto ne radije auto-stopom? Koji ćete grad najprije posjetiti? Koji vas spomenici u tom gradu zanimaju? Jeste li novac potreban za put uštedjeli od svoje plaće ili su vam ga dali roditelji? — Itd.

2. Dati što više odgovora na postavljeno pitanje.

Nastavnik: Hoćete li praznike provesti na moru?

Učenici: Da, kao i svake godine. Ne, ja odlazim u brda. Ne, ne volim more, otići ću na selo. Itd.

3. Polazna točka razgovora je odabrani glagol. Razgovor se vodi između dva ili više sugovornika.

Nastavnik: Pročitao sam.

Učenici: Što? Zanimljivu knjigu. Čiju? Koja su joj glavna lica? Gdje se odigrava radnja? Itd.

4. Stranac u nepoznatom gradu pita gdje se nalazi kolodvor, koji je najkraći put do hotela, u kojem se restoranu služe specijalitete te zemlje itd.

5. Pogoditi u pet ili u šest rečenica ime nekog znamenitog čovjeka, naziv poznatog spomenika kulture, sliku velikog majstora itd.

6. Predložiti pojedine situacije u kojima se mogu uvježbavati razne jezične ili gramatičke strukture. Uvrstili smo ih u sat konverzacije zato jer smo ih netom uzeli, pa ih želimo uvježbati ili zato jer se većina učenika njima ne zna služiti, ili se loše služi.¹

¹ Batušić - Montani: *La pratique de la langue*, Školska knjiga, Zagreb, 1974.

7. Traženje raznih obavijesti putem telefona.

U prvoj fazi tih vježbi (odlazak ili dolazak vlakova, rezervacija mjesta u avionu, rezervacija sobe u hotelu, traženje informacija na kazališnoj blagajni itd.) učenici postavljaju određena pitanja, na koja odgovara nastavnik da bi razgovor tekao što brže i da bi nastavnik izabrao takav odgovor da izazove i drugo pitanje, a ne da razgovor ostane samo na jednom pitanju i odgovoru.

U drugoj fazi te vježbe učenici će postavljati i pitanja i odgovore. Da bi takva vježba bila svrsishodna, svaki će učenik dobiti karton s brojem telefona i pitanjem koje mora postaviti.

Kod tih vježbi uvježbavat će se također sve formule nužne pri obavljanju telefonskih razgovora (tko zove, mogu li govoriti s gosp. X, krivo ste nazvali, zovite kasnije, ne razumijem, molim ponovite itd.)

Kod prvih vježbi ovoga tipa upotrebljavat će se najprije uvijek iste strukture, a kasnije ćemo pustiti učenicima potpunu slobodu mašte.

U drugoj fazi rada nastavnik postavlja pitanja, a učenici odgovaraju.

U trećoj fazi vodit će se razgovor između pojedinih učenika. Pri tom se pazi na intonaciju i afektivnost pravog telefonskog razgovora.

U daljnjoj fazi mogu se organizirati telefonski razgovori između osoba koje traže razne informacije putem pošte i onih koji te informacije daju. Učenicima koji daju odgovore dopustit ćemo da se služe enciklopedijama, rječnicima itd. Ako onaj koji daje odgovor nije u mogućnosti da odmah odgovori, zamolit će da ga nazovu kasnije, a za to vrijeme odvijat će se drugi telefonski razgovor.

Naravno da na tom stupnju nastave dolaze u obzir kao temelj konverzacije i film, i dijapozitivi, i razne slike itd. O njihovoj metodičkoj obradi trebalo bi posebno govoriti.

Razni postupci na višem stupnju učenja

Na ovom stupnju nastave mora se razviti prava izmjena misli. Učenici su već stekli dovoljno vještine da kažu ono što žele, dovoljno smjelosti da se upute u diskusiju.

Nemojmo zaboraviti da će i na tom stupnju nastave nastavnik biti organizator razgovora i da će taj razgovor još dugo vrijeme morati unaprijed pripremiti sami učenici. Improvizirana konverzacija ne uspijeva, ili loše uspijeva, i na tom stupnju.

Da bi konverzacija uspjela, najavit ćemo tjedan dana unaprijed njezinu temu i napisati na ploču nekoliko pitanja koja će biti okosnica konverzacije i za koja će se učenici (napose oni slabiji i plašljiviji) moći »uhvatiti«. Takva pitanja predlaže nastavnik ili sami učenici.

Također će biti često potrebno protumačiti izvjestan vokabular i stano-vite fraze koje će se svakako pojaviti u konverzaciji što smo je predložili. Dakle, sat vokabulara prethodi satu konverzacije, kad je to potrebno, a to omogućuje učenicima bolju pripravu.

Satu konverzacije može također prethoditi anketa o određenom problemu ili pak neki tekst koji je bio obrađen na jednom od prijašnjih sati.

Sat započinje »ugrijavanjem« s nekoliko uvodnih minuta. Jedan od učenika daje sasvim kratak ekspoziciju o zadanoj temi. Ukoliko ne bi došlo odmah do spontanijih reakcija od strane učenika, nastavnik započinje konverzaciju s nekoliko neočekivanih pitanja.

Od samog početka konverzacije nastavnik se mora nenametljivo prilagoditi situaciji u razredu. Ako ona krene putem koji on nije očekivao, nije uputno da nastavnik odmah intervenira i da učenike upozorava da pitanja nisu uvijek na pravom mjestu. Ako želimo da konverzacija teče slobodno, ako je i pošla smjerom koji nismo očekivali, a učenici taj smjer prihvaćaju, pustimo ih u tome, jer je svrha sata da se svi učenici aktiviraju u živom razgovoru.

Naravno da će učenici u tom razgovoru griješiti. Na satu konverzacije diskretnost nastavnika je vrlo važna jer bi odviše često prekidanje obeshrabilo učenike, napose one slabije i plašljivije. Vidimo li, međutim, da se iste greške javljaju kod više učenika, posvetit ćemo i na ovom stupnju nastave dio sata za tumačenje grešaka.

Ako u razredu postoje učenici koji se teško oslobađaju da samostalno govore, dopustit ćemo im da napišu svoje mišljenje na papir i da ga pročitaju. Oni će se pomalo priviknuti na to da bace samo pogled na papir, a na kraju će se odvažiti i da samostalno govore. Takvim učenicima treba dati poticaja, hrabrosti i mogućnosti da svakog sata dođu do riječi. Ali isto tako treba posvetiti pažnju i najrazgovorljivijima i spretno ih kočiti u tome da nameću svoje mišljenje i da se odviše ističu svojim »znanjem«.

Nemojmo zaboraviti da je često velika kočnica u radu i opet onaj nastavnik koji zaboravlja da je svrha satu konverzacije da učenici što više govore i da oni treba da izlažu svoja mišljenja. Često susrećemo nastavnika koji gotovo cijeli sat govori sam, bilo zato jer smatra da mora pod svaku cijenu iznijeti svoje osobno mišljenje pred učenicima, bilo zato jer mu se čini jednostavnijim da govori negoli da ispravlja druge. Sasvim je jasno da se prisustvo nastavnika mora uvijek osjećati i da će biti zanimljivo da se u pojedinoj diskusiji na kraju čuje i njegovo mišljenje.

Problem konverzacije na višem stupnju vrlo je često izbor same teme i način vođenja konverzacije. Danas već postoji niz knjiga² koje olakšavaju rad nastavniku i koje obrađuju niz tema za rad u skupinama. Osim tema navedenih i popraćenih pitanjima nastavnik će odabrati aktuelne probleme pogodine za rad u razredu, kao npr. »Zaposlenost moderne žene i njena obitelj«, »Problem radnika u stranoj zemlji«, »Sukob generacija«, »Uloga roditelja u odgoju djece« itd.

Jedan od prokušanih putova da bi konverzacija bila živa kod navedenih ili njima sličnih tema jest podjela razreda unaprijed u dvije skupine. Jednoj će biti zadatak da brani temu, a drugoj da je napada. U spretno vođenoj konverzaciji, neće biti teško izazvati diskusiju, već će, naprotiv, biti teže obuzdati one koji budu odviše bučno napadali ili branili svoje drugove.

Konverzacija u razredu, na bilo kojem stupnju nastave, postići će svoj cilj samo onda ako je dobro pripremljena, organizirana, spretno vođena i ako nastavnik shvati da treba postavljati učenicima takva pitanja koja ne izazivaju odgovor samo sa »da« ili s »ne«, ako uspije zainteresirati svoje učenike za takve teme koje će izazvati živu diskusiju na onom jeziku koji oni žele naučiti.

No unatoč ozbiljnim pripremama i unatoč svim mogućim nastavnim sredstvima i pomagalicama, sat konverzacije donosi često veliko razočaranje. Na-

² Pierre Burney, Robert Damoiseau: *La classe de conversation*, Librairies Hachette et Larousse

L. A. Hill: *Free Composition Book*, Oxford University Press.

predak se uočava u toku nekog stanovitog vremena, pa zatim dolazi do stagnacije, ili čak do koraka unazad. Jedan sat konverzacije nije nikad identičan s drugim. Isti »recept« ne može se primijeniti svagdje. Razni elementi koje smo naveli igraju na satu konverzacije često mnogo veću ulogu nego na kojem drugom satu. Uspjelom satu konverzacije pridonijet će živost i dinamičnost i nastavnika i učenika, želja za upoznavanjem nečega novog, izmjena misli ljudi iste generacije i iste zemlje sa starijima ili mlađim ljudima zemlje koju želimo upoznati.

LITERATURA

Maurice Aupècle: *L'Apprentissage du français*

W. F. Mackey: *Principes de didactique analytique*

W. M. Rivers: *Teaching Foreign-Language Skills*

Brošure: *Études d'images publicitaires, La chanson moderne en France, son utilisation pédagogique*. Izdanje: Centre International d'Études Pédagogiques

Brošure: *Eléments de civilisation liés à la pratique de la langue*. Izdanje: Bureau pour l'Enseignement de la Langue et de la Civilisation Françaises à l'Étranger, Paris.

Zagrebački lingvistički krug Hrvatskoga filološkog društva,
Institut za lingvistiku Filozofskog fakulteta i Školska knjiga
pokrenuli su znanstveni časopis

Suvremena lingvistika

koji treba, kao prvi svoje vrste u Hrvatskoj i Jugoslaviji, da poveže sve jezikoslovne radnike, da im pruži mogućnost objavljivanja istraživačkih radova, da ih upozna s istraživačkim radovima drugih lingvista, da ih u ocjenama i u bibliografskim bilješkama obavješćuje o jezikoznanstvenoj literaturi, da stalno izvješćuje o zbivanjima u svjetskoj lingvistici, da prati lingvistički život u Hrvatskoj i u Jugoslaviji, da lingvistima omogući stalno osvježavanje i usavršavanje stručnog znanja, da stvori živu misaonu i radnu lingvističku zajednicu. Uredništvo: Rudolf Filipović, Božidar Finka, Radoslav Katičić (glavni i odgovorni urednik). Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Đure Salaja 3. Administracija: Školska knjiga 41000 Zagreb, Masarykova 28.

Pozivamo na pretplatu i suradnju!